

WPROWADZENIE

Sztuka

Polska oświata podlega nieustannej metamorfozie. Dzieje się tak, ponieważ istniejące dotychczas systemy edukacji szkolnej okazywały się po czasie (krótszym bądź dłuższym) systemami dysfunkcyjnymi. Tradycyjne uczenie za pomocą „magazynowania” wiedzy w dobie Internetu wzbudza u uczniów głównie uśmiech pełen ironii, skoro encyklopedię można mieć zamiast w głowie to... w telefonie. Model tradycyjnej szkoły kontra model zreformowanej szkoły to walka o takie organizowanie życia i działalności uczniów, które zapewniłoby ich prawidłowy rozwój oraz pozwoliłoby skutecznie kształtować ich uzdolnienia, a także stymulować myślenie twórcze. I tu do głosu w końcu powinny dojść „michałki edukacji”, tak bardzo po macoszemu traktowane przedmioty z zakresu sztuki. Aby to nastąpiło, musi dokonać się zwrot w postrzeganiu przez samych edukatorów znaczenia sztuk wizualnych, muzyki, teatru czy tańca. Rudolf Arnheim w *Myśleniu wzrokowym* ujął to tak: „Nauczyciele i dyrektorzy szkół tak długo nie będą w stanie przyznać różnym rodzajom sztuki należytego im miejsca w formacji uczniów, jak długo nie zrozumieją, że sztuka jest potężnym narzędziem wzmocnienia zdolności postrzegania, bez której twórcze myślenie nie jest możliwe w żadnej dziedzinie”¹.

Niestety, to wszystko, co dla rozwoju człowieka najważniejsze, jest w szkole traktowane już nawet nie jak przysłowiowe piąte koło u wozu. Do pokoleń „drewnianych” uszu ludzi niemuzycznych dołączają ludzie o małej wrażliwości wizualnej, czyli „drewniane” oczy². Oczywiście uczeń w polskiej szkole coraz częściej nie robi już zadań, ale projekty twórcze, nie bierze udziału

w ćwiczeniach, ale jest na kreatywnych warsztatach itp., itd., jednak nie mogą wyzbyć się wrażenia, że to tylko zmiana nazewnictwa, za którą jednak nie podąża reforma relacji sztuki i edukacji. Jak to zrobić, jak „zainteresować” dziś sztuką w sposób niebanalny, w świecie pełnym innowacyjności, «twórczych» technologicznych możliwości, gdzie niemal na każdym kroku wykorzystuje się komputer, smartfon, tablet”³ Mam nadzieję, że na to pytanie będzie można znaleźć odpowiedź, czytając „Warstwy. Rocznik Instytutu Sztuk Pięknych Uniwersytetu Rzeszowskiego”.

Wymowna jest już sama okładka czwartego numeru, prezentująca fragment *Anatomii ciszy* – pracy Marleny Makiel-Hędrzak. Nasza nieodżałowana Redaktor Naczelna odeszła niespodziewanie 31 grudnia 2019 roku, pozostawiając jednak wspaniały dorobek zarówno artystyczny, jak i pisarski. Uwielbiana Pedagog i Mistrzyni pozostanie dla nas ucieleśnieniem najlepszych relacji sztuki z edukacją, o czym będzie się można przekonać na kartach tego tomu.

Do napisania swoich refleksji na temat zawarty w tytule numeru, tj. *Sztuka a edukacja – relacje, inspiracje, perspektywy*, zaprosiłam Przedstawicielki i Przedstawicieli kilku ośrodków edukacji w Polsce i za granicą. Trzynastu Autorów w jedenastu tekstach stanowiących dział *Temat numeru* zechciało podzielić się swoimi przemyśleniami i doświadczeniami związanymi z edukacyjnym wkładem sztuki.

Rocznik otwiera artykuł Marzeny Bogus-Spyry, w którym Autorka rozważa wręcz hamletowski dylemat: pedagog – mistrz czy artysta? Jest to odważne, szczere spojrzenie poparte swoim wieloletnim doświadczeniem

1 R. Arnheim, *Myślenie wzrokowe*, Gdańsk 2012, s. 11.

2 B. Dzikowska, *Czy należy akceptować „drewniane” oko, czyli o konieczności kształcenia wizualnego*, [w:] *Sztuka i edukacja. Sztuki wizualne*, red. A. Boguszewska, B. Niścior, Lublin 2015, s. 41.

3 A. Zabielska, *O dwóch sposobach zainteresowania sztuką w edukacji – czyli rzecz o kreatywności w malarstwie*, [w:] *Sztuka i edukacja. Muzyka i sztuki plastyczne*, red. A. Boguszewska, B. Niścior, Lublin 2015, s. 67.

a edukacja

naukowo-artystycznym, a także myślami wielu innych cytowanych Autorów. Tekst stawia pytania o wzajemne oddziaływanie i współdziałanie, często współtworzenie stron procesu wychowania przez sztukę, gdzie znaczenie ma zarówno „bycie artystą”, jak i „bycie pedagogiem”.

Na pytanie, czy dobrym początkiem dla przyszłych koneserów sztuki jest edukacja za pomocą muzyki i teatru, odpowiada Maria Wieczorek. Ukazuje różnorodną i ciekawą ofertę edukacji muzycznej i teatralnej, jaką oferują poznańskie instytucje kulturalne dla swoich najmłodszych obywateli, a także ocenia jej walory na podstawie badań własnych.

W podróż po kształceniu graficznym na wyższym poziomie na dawnych ziemiach polskich do 1918 roku zabiera nas Anna Boguszewska. Środowiska artystyczne ośrodków krakowskiego, wileńskiego i warszawskiego stanowiły centra rozwoju grafiki użytkowej. Autorka dowodzi, że zaprezentowane uczelnie artystyczne były zarzewiem środowisk opiniotwórczych, miejscem permanentnych przemian programowych w zakresie kształcenia, doświadczeń i eksperymentów plastycznych, oddziałujących na szersze środowisko artystyczne i społeczne.

Pozostając nadal w obszarze grafiki, dzięki tekstowi Agnieszki Lech-Bińczycykiej, poznajemy sylwetki i twórczość ciekawych uczniów „szkoły graficznej Rubensa”, a samego Rubensa udaje się przybliżyć także jako artystę-pedagoga. Warto wspomnieć, że mistrz doprowadził do stworzenia nowego stylu reprodukcji graficznej – odrębnej kategorii dzieł, które inspirowały następne pokolenia, a to świadczy o wielkości jego sztuki.

Ewa Cudzych w swoim artykule porusza istotną kwestię, jaką jest edukacyjna rola dziedzictwa kulturowego. Zaznacza ważność „ludowszczyzny” w procesie budowania tożsamości regionalnej i czyni to poprzez

ukazanie wielu ciekawych inicjatyw na Śląsku Cieszyńskim, dla których rękodzieło jest bazą do realizacji programu edukacji z uwzględnieniem sztuki ludowej. Doświadczamy się nie tylko o słynnych koronkach z Koniakowa, ale też poznany m.in. na czym polega malowanie *tróchły* czy robienie *wóniónczki*.

O terapeutycznej roli sztuki w życiu dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi opowiada Edyta M. Nieduziak. Autorka wprowadza Czytelników do tematu poprzez zdefiniowanie, scharakteryzowanie i omówienie roli arteterapii. Podkreśla ważność umiejętności artystycznych samego terapeuty oraz zróżnicowanie tej dziedziny terapii. Cennym elementem tekstu są przykłady praktycznych rozwiązań arteterapeutycznych. Projekty przygotowane przez studentów katowickiego kierunku arteterapii, które adaptują postępowania z obszaru terapii pedagogicznej, terapii wykorzystywanej w pedagogice specjalnej, rewalidacji czy rehabilitacji, zostały bardzo rzetelnie umówione przez Autorkę i mogą stanowić bazę do podjęcia takich działań we własnej praktyce edukacyjnej.

Historię terapii przez sztukę jako dziedziny nauki, jej zakres i metody działania przybliża artykuł Iryny Serhienko. Autorka opisuje arteterapię ekspresyjną używaną w pracy z Ukraincami, którzy doświadczyli traumatycznych sytuacji zagrażających życiu. Autorka na bazie własnej pracy oraz zespołu arteterapeutów na Czerkaskim Uniwersytecie Narodowym im. Bohdana Chmielnickiego dowodzi, że skutecznym środkiem radzenia sobie z konsekwencjami traumatycznych przeżyć jest artystyczny dialog.

Marco Aurelio da Cruz Souza i Sandy Silveira relacjonują nadzorowaną praktykę pedagogiczną z dziedziny tańca w brazylijskich placówkach edukacyjnych. Tańiec jawi się nam nie tylko jako działanie artystyczne,

ale także jako dziedzina wiedzy. Autorzy w inspirujący sposób omawiają doświadczenie opiekuna i studenta w czasie praktyk pedagogicznych z tańca.

Artykuł Evy Jenčurákovéj i Lucii Tomaschovej stanowi kompleksowe omówienie wybranych referatów zaprezentowanych w czasie międzynarodowej konferencji zorganizowanej przez Zakład Teorii i Historii Sztuki na Wydziale Sztuki Uniwersytetu Technicznego w Koszycach. Tekst zapoznaje nas z różnymi podejściami do edukacji artystycznej na czeskich i słowackich uniwersytetach.

Jeszcze raz w naszym numerze sięgamy do sztuki ludowej, jednak tym razem za sprawą artykułu Mariny Gałkiny skupiamy się na tradycyjnym stroju ludowym, który jest symbolem kultury rosyjskiej. Ten szalenie charakterystyczny element tradycji w Rosji ukazany jest przez Autorkę nie tylko na tle historycznym, ale także podkreślony jest jego ogromny potencjał edukacyjny.

Na zakończenie *Tematu numeru* zaproponowałam artykuł Iwony Bugajskiej-Bigos. Jest on bardzo udanym ustosunkowaniem się do zagadnienia kształcenia plastycznego w polskim współczesnym systemie edukacji. Autorka w sposób merytoryczny, ale też krytyczny prowadzi nas przez obowiązkową edukację plastyczną w szkolnictwie na każdym jej etapie. Podejmuje też temat szeroko pojętych zajęć pozalekcyjnych z obszaru sztuki. Proponuje praktyczne rozwiązania edukacyjne, które nie stronią od wykorzystania pomocnej arteterapii.

Dział *Konteksty sztuki* to miejsce na ukazanie intrygujących związków sztuki z edukacją. A czynią to: Grażyna Ryba, opisując działalność Centrum Dokumentacji Współczesnej Sztuki Sakralnej, i Irena Walat, prezentując *Lekcje wielopolskie* – inicjatywę Kantorówki (Ośrodka Dokumentacji i Historii Regionu Muzeum Tadeusza Kantora). Do fascynującego świata osób z zaburzeniami psychicznymi zaprasza nas artysta i terapeuta Bartosz Nalepa, prezentując swoje doświadczenia terapii przez sztukę w Pracowni Plastycznej w rzeszowskim Domu Pomocy Społecznej dla Osób Przewlekłe Psychiczenie Chorych. Ciekawą propozycję – Ogólnopolski Konkurs Plastyczny dla dzieci i młodzieży zatytułowany *Pod Kolorowym Parasolem Jesieni* – omawiają Daniel Czarnota, Matylda Fołtyn i Anna Solecka, a dziennikarka radiowa Justyna Piekło

sięga do ważnego zagadnienia, jakim jest obrazowanie sztuki wizualnej w eterze. Z kolei Paulo Ivan Rodrigues Vega junior i Leonardo Motta Tavares przedstawiają założenia i rolę stowarzyszenia powołanego na Uniwersytecie Brasilijskim o nazwie Grupo de Estudos, Pesquisas e Práticas Artísticas (GEPPA).

Sylwetki to dział, który prezentuje twórczość wybranych artystek i artystów. W numerze czwartym o twórczości hiszpańskiej artystki Rosy Tarruelli – intrygująco rozprawia Grażyna Niezgoda.

Iluminacje otwierają przestrzeń poezji i swobodnych form literackich. Tym razem cały dział poświęcony został jednej osobie. Zapraszam do świata Marleny Makiel-Hędrzak, do Jej zapisków z podróży zawartych na kilku kartach z prywatnego Dziennika, a także do przeczytania wybranych wierszy.

W dziale *Rozmowy* Jadwiga Sawicka prezentuje cykl rozmów o edukacyjnej roli instytucji kulturalnych. Rozmowa z Magdaleną Mazik, kierowniczką Działu Wiedzy o Sztuce w MOCAK-u dotyczy działalności biblioteki. Z Panią Zofią Dubowską (kierowniczka Działu Edukacji Zachęty) oraz z Karoliną Iwańczyk, Martą Miś i Anną Zdzieborską rozmowa skupia się na projektach edukacyjnych Zachęty – Narodowej Galerii Sztuki w Warszawie. Z kolei o ofercie edukacyjnej tarnowskiego BWA wypowiadają się Aleksandra Kubiształ (kierowniczka Działu Edukacji) i edukatorka Agata Dymańska, a o działalności edukacyjnej w przemysłowym CSW opowiadają Andrzej Cieszyński i Anna Drymajło. Ponadto w dziale zapoznamy się z trójgłosem na temat artystycznego kształcenia seniorów na Uniwersytecie Trzeciego Wieku działającym przy Uniwersytecie Rzeszowskim jako studium otwarte. Swoje doświadczenia w pracy twórczej z grupą dorosłych 55+ nieaktywnych zawodowo przedstawiają Jacek Balicki, Małgorzata Drozd-Witek i Łukasz Gil. Nie zabraknie tu także szczerych głosów samych studentek i studentów tej formy ustawicznego kształcenia.

W dziale *Pracownie* zaprezentują się ze swoją twórczością nasi doktoranci: Barbara Porczyńska, Barbara Komaniecka, Lila Kalinowska i Jacek Machowski – pierwsi studenci w dyscyplinie artystycznej sztuki plastycznej i konserwacja dzieł sztuki w nowo powstałej na UR Szkole Doktorskiej.

Nagroda im. Jerzego Panka to prestiżowe wyróżnienie dla studentek i studentów ISP przyznawane rokrocznie za najlepszy dyplom artystyczny. W numerze za sprawą Łukasza Cywickiego poznamy krótką historię konkursu, a także nazwiska wszystkich wyróżnionych w roku 2019. Z kolei Joanna Janowska-Augustyn przybliży nam sylwetkę laureata nagrody głównej – Artura Futymy.

Numer czwarty zawiera także przegląd wystaw, jakie Galeria Wydziału Sztuki (od jesieni 2019 – Galeria Instytutu Sztuk Pięknych) UR przygotowała i prezentowała w 2019 roku. W galerii miała też miejsce historyczna, bo pierwsza obrona artystycznego doktoratu Pani Katarzyny Woźniak. O jej dyplomie można przeczytać w tekście Autorki *Forma polisensoryczna jako środek ekspresji rzeźbiarskiej*.

Z obszernej oferty kulturalnej i edukacyjnej, jaką przyniósł rok 2019, dział *Wydarzenia i wystawy* skupia się na: interdyscyplinarnym projekcie *Centrum światów jest tutaj*, który został opisany przez Lilę Kalinowską; pierwszej edycji Triennale Malarstwa Studenckiego w refleksji Jarosława Sankowskiego; a także dwóch opowieściach bardzo ciekawie poprowadzonych narracyjnie przez Edytę M. Nieduziak o trzech wystawach (poznanskich: *Choroba jako źródło sztuki* i *Kreatywne stany chorobowe: AIDS, HIV, RAK*, oraz warszawskiej: *Ja, istota ludzka*).

W dziale *Relacje / Recenzje / Komentarze* Czytelnicy znajdą opis wielu inicjatyw łączących sztukę z edukacją, a skierowanych do bardzo różnorodnych odbiorców. Wszyscy, którzy tęsknią za młodymi latami i wspominają swoje zabawki, z rozrzewnieniem poczytają o Muzeum Dzieciństwa – inicjatywie Marii Wieczorek. Redaktor naczelna tego numeru proponuje Państwu m.in. spacer po łódzkim street arcie, odwiedziny Stacji Badawczej Outsider Art – nowego miejsca na mapie kulturalnej Krakowa; przegląd prac małych artystów w najstarszej Galerii i Ośrodku Plastycznej Twórczości Dziecka w Toruniu; a we Wrocławiu zajrzemy do Ośrodka Kulturalnej Animacji Podwórkowej i dowiemy się, że sztuką może „zarazić się” każdy. Zapoznajcie się Państwo także z ofertą edukacyjną z zakresu sztuki dla najmłodszych studentów, czyli z założeniami MUR-u – Małego Uniwersytetu Rzeszowskiego, i poznacie ideę Międzynarodowego Projektu Artystyczno-Naukowego

Marina Abramović. Wolność absolutna, w którym bierze udział ponad 150 artystek i artystów z ośmiu krajów.

Całości rocznika poświęconego sztuce i edukacji dopełniają: *Kalendarium 2019*, *Noty o Autorach*, a także *Labirynty* – z tekstem Marleny Makiel-Hędrzak o dziele Piera della Francesca przedstawiającym Marię Magdalenę, oraz strona *ETC.*, tym razem poświęcona, czuwającej nad czwartym numerem, naszej pierwszej Redaktor Naczelnej. Fragment Jej wiersza znajdziecie także na tyle okładki pisma.

Mam nadzieję, że materiały zawarte w proponowanym roczniku spotkają się z Państwa przychylnym przyjęciem. Są one docenieniem pozytywnego wpływu aktywności twórczej na wszechstronny rozwój człowieka we wszystkich okresach i stanach jego życia. Wskazują, jak ważne jest stymulowanie ekspresji jednostek od najmłodszych do najstarszych lat. Fakt, że zdolności twórcze można rozwijać, ma duże znaczenie dla procesu edukacji.

Wierzę, że edukacja poprzez sztukę służy człowiekowi. Zachęcam Państwa do lektury naszego rocznika, który dodatkowo zilustrowała swoimi pracami mała Hania Bińczyczka.

ANNA STELIGA

Bibliografia

Arnheim R., *Myślenie wzrokowe, słowo/obraz terytoria*, Gdańsk 2012.

Dzikowska B., *Czy należy akceptować „drewniane” oko, czyli o konieczności kształcenia wizualnego*, [w:] *Sztuka i edukacja. Sztuki wizualne*, red. A. Boguszewska, B. Niścior, Wydział Artystyczny UMCS, Lublin 2015, s. 41–58.

Zabielska A., *O dwóch sposobach zainteresowania sztuką w edukacji – czyli rzecz o kreatywności w malarstwie*, [w:] *Sztuka i edukacja. Muzyka i sztuki plastyczne*, red. A. Boguszewska, B. Niścior, Wydział Artystyczny UMCS, Lublin 2015, s. 67–73.

